

Bokanmälningar

Jakten på total rättvisa

Thomas Sowell, Timbro (2000), 109 s

Det bör sägas direkt: *Jakten på total rättvisa* av chicagoekonomen Thomas Sowell är egentligen inte en egen bok. Den är en översättning av det första kapitlet ur *The quest for cosmic justice*, som i sin tur är en populärvetenskaplig bearbetning av Sowells akademiska alster. Icke desto mindre har Timbro valt att ge ut det som en egen fristående volym, och det är som sådan den här recenseras.

Sowell presenteras för läsaren av Thomas Gür i bokens introduktion, vari understryks Sowells "obönhörliga intellektuella hederlighet och förmåga att låta läsaren följa med i resonemanget". Efter Gürs introduktion (som är ett veritabelt hyllningstal) är förväntningarna på boken höga, och större blir de när Sowell i sitt eget förord säger sig vilja "granska vad det hela egentligen handlar om bakom allt svammel och allt bländande frasmakeri". Det är en god ambition som han tyvärr absolut inte lever upp till.

Boken påstås vara lättillgänglig, vilket är korrekt så till vida att den kan läsas helt utan förkunskaper i ekonomi eller politisk filosofi. Läsare som besitter dylika kunskaper kan emellertid finna att Sowells förmåga att vända på etablerade begrepp helt efter eget huvud snarast gör boken mer svårtillgänglig. Det finns heller inte särskilt många klagörande referenser till standardverk inom området.

Exempelvis blir idén om procedurrättvisa i Sowells ordvärld till "traditionell rättvisa". Därutöver har Sowell två egna – och inkonsistenta – definitioner av begreppet social rättvisa: På ett ställe är det en allmän reaktion mot stora skillnader i inkomster och välstånd, på ett annat

avses det specifika eliminerandet av oförtjänta handikapp för utvalda grupper. På en svårbegriplig position långt bortom både den traditionella och den sociala rättvisan placerar Sowell den "totala rättvisan", och det är denna som utgör måltavlan för bokens kanonad av argument.

Begreppet "total rättvisa" är ovanligt, men den bakomliggande idén är knappast originell. För varje given rättviseuppfattning gäller att en kompromisslös implementering orsakar effektivitetsförluster av varierande storlek. Om vi finner ett egenvärde i att ha små inkomstskillnader, kan vi förvänta oss större effektivitetsförluster än om vi nöjer oss med att i rättvisans namn garantera alla en låg och absolut definierad miniminivå.

Sowell är otydlig med vilken typ av rättvisa han föredrar. I stället är hans tes att oavsett vad som läggs i begreppet, kommer en kompromisslös rättvisepolitik – jakten på total rättvisa – att orsaka orimligheter. Detta är en god, men knappast ny, poäng. I den internationella litteratur som Sowell alltså inte refererar till är begreppet "efficiency-equity tradeoff" vanligt förekommande. Det betecknar just den avvägning som måste göras mellan att ha mycket att fördela och att fördela det jämnt.

En välvillig tolkning av Sowell vore att lyfta poängen att avvägningen mellan rättvisa och effektivitet beror på vilken typ av rättvisa som åsyftas. Om rättvisa endast inbegriper allas rätt att äga, handla och tänka fritt går det att argumentera för att rättvisa och effektivitet faktiskt går hand i hand. Rättviseidéer som kräver att individer på olika sätt ska kompenseras för

omständigheter de inte kunnat påverka, kräver emellertid större uppoffringar i termer av effektivitet.

Det är emellertid inte mycket som tyder på att detta är Sowell's huvudpoäng. Boken är full av exempel på hur fel det blir när jakten på rättvisa går för långt, men vilken sorts rättvisa det är som jagas får läsaren sluta sig till implicit från fall till fall. De två rättviseidéer som får mest kritik av Sowell är dels den som ser jämn inkomstfördelning som något gott i sig, dels den som kräver att individer ska kompenseras för omständigheter de inte kunnat råda över. Det finns emellertid mycket få filosofer eller politiker som hävdar att inkomstfördelningen ska vara fullständigt jämn eller att alla individer fullt ut ska kompenseras för alla omständigheter, vilket gör att Sowell's påpekanden om att detta är dumt och orimligt blir till något av en kamp mot väderkvarnar.

Detta sagt finns det ett antal goda poänger i boken som förtjänar spridas. Sowell diskuterar bland annat det faktum att när politiker definierar vissa olikheter som orättvisor, och konstruerar sin politik med det explicita syftet att bekämpa dessa olikheter, blir följden oundvikligen att de olikheter som kvarstår, politiken till trots, kommer att uppfattas både som orättvisor och som politiska misslyckanden.

Antag exempelvis att stora skillnader i konsumtionsnivå definieras som orättvisor av ett lands politiker, som i syfte att öka rättvisan skärper progressiviteten i inkomstbeskattningen. Följden blir att spridningen av disponibla inkomster minskar, men alla kvarstående skillnader blir också till kvarstående orättvisor. Antag vidare att arbetsgivare anpassar sig till skattesystemet genom att belöna sina anställda med tjänstebil, telefon, dator och barnpassning i stället för högre lön. Det betyder att politiken på papperet ser ut att ha lyckats, trots att skillnaderna i konsumtionsnivå är lika stora som innan rättvisepolitiken infördes.

Exemplet visar tydligt att rättviseidéer om vad staten bör göra lämpligen bör an-

passas till vad staten faktiskt kan göra. Dessutom lär vi att det är vanskligt att uttala sig om rättvisan i ett samhälle enbart på basis av inkomststatistiken. Sowell lägger för övrigt ner ganska mycket energi på att argumentera emot användandet av deskriptiv statistik i syfte att påvisa orättvisor och diskriminering. Han ägnar sig bland annat åt uppräknandet av en rad statistiska fakta av typen "mer än fyra femtedelar av de butiker som säljer flottyrmunkar i Kalifornien ägs av folk med härstamning från Kambodja". Huruvida påpekanden som dessa syftar till att bära fram den mer kontroversiella åsikten att diskrimineringen av svarta inte är så farlig som statistiken antyder, är emellertid svårt att sluta sig till på basis av vad Sowell faktiskt skriver.

Självfallet har Sowell en poäng i att statistik över ojämn representation måste tolkas försiktigt, men de exempel han redovisar ger knappast fog för hans påstående att "man kan granska hur många andra statistiska jämförelser som helst och visa varför de inte är giltiga".

I stället för att göra sin egen position explicit och problematisera den åtminstone en smula, försöker Sowell trumma in sina argument med hjälp av triviala påpekanden som "cancer kan förvisso vara dödlig, men den förklarar inte alla dödsfall" eller "till skillnad från videoband kan tiden inte spolas bakåt". Denna argumentationsmetod irriterar mer än den övertygar.

Sowell är som bäst när han beskriver de långsiktiga effektivitetsförluster som politiska rättviseingripanden kan orsaka. Det råder ingen tvekan om att politiker ofta förbiser inte bara långsiktiga effekter utan även kortsiktiga effekter på tredje part, vilket också behandlas av Sowell. Men utöver detta är *Jakten på total rättvisa* tämligen substanslös.

ANDREAS BERGH
doktorand i offentlig ekonomi,
nationalekonomiska institutionen vid
Lunds universitet